

божественного откровення. Існування символу Г.Сковорода розуміє лише у контексті мікрокосму - людини. Саме своїм єством людина надихає життя символу: великий і символічний світи, опосередковані духовною діяльністю людини, набувають свого значення лише у діяльності людини. Можна повною мірою стверджувати, що у цьому випадку Г.Сковорода є одним із попередників ідей філософської герменевтики ХІХ-ХХ ст.

Символічне бачення світу спирається на найдавніші шари людської свідомості. Воно має місце у всіх типах світогляду, подекуди змінюючи свої форми. У міфологічному світогляді символізм позначається в першу чергу як ритуальна дія, магичні сугестивні вислови. У релігійному - для відтворення у чуттєвих формах потойбічного світу. У філософському - як постулат про тотожність мікро- і макросвіту.

Саме символізм має найбільш багатий евристичний потенціал. Сприймання символу та оперування ним ґрунтується на всіх рівнях психіки людини і, таким чином, охоплює як свідоме, так і підсвідоме. У ньому органічно поєднуються чуттєві, емоційні, раціональні, інтуїтивні елементи пізнання, що надає можливість відтворювати цілісність, загальність ідеї чи образу не відриваючись від одиничності, індивідуальності.

Розглядаючи проблему "Світ - Людина", професори Києво-Могилянської Академії мислили людину як "мікрокосм" у "макрокосмі". За словами Т.Прокоповича, у людини є "...щось і від тілесної неодухотворенності, і від живої матерії, і від чуттєвої людської субстанції, крім того і те, що мають самі духи".¹ Важливо, щоб ці чинники людської душі існували в злагоді.

Сучасність, поставивши проблему духовного самовдосконалення особистості, однією з найважливіших умов її вирішення вважає гармонійне поєднання волі, розуму, відчуттів людини. Саме на цій засаді можливий подальший прорив у пізнанні нових горизонтів як свідомості людини, так і онтологічних питань.

¹ Горський В.С. Історія української філософії. - Курс лекцій. - К.: 1996. - С.78.

Соболь П.І.,
канд. істор. наук,
доцент Миколаївського сільгоспінституту

ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРІЇ У РИТОРИЧНИХ КУРСАХ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Розквіт риторики в Києво-Могилянській академії ХVІІ-ХVІІІ ст. не був ні несподіваним, ні штучним. Це явище було зумовлене внутрішніми соціально-політичними та культурно-освітніми потребами тогочасної України. Адже сила слова, промови, проповіді в часи народних рухів проти соціального, національного та релігійного гніту завжди прирівнювалися до сили зброї.

Введення до риторичних курсів трактатів про історію зумовлюється тим, що знання її необхідне для виховання досконалого оратора.

Виклад історичних трактатів, як правило, починається відомим ціцеронівським визначенням історії: "Історія - свідок часів, світло істини, пам'ять минулого, вчителька життя, вісник старовини." Але безсмертною її робить, на думку Прокоповича, лише слово оратора. Визначаються три характеристики, спільні ознаки для історичної і ораторської розповіді: ясність, стислість, достовірність. Проте вказується і на різницю: в ораторській розповіді діють ще й інші закони, яких немає в історичній. Між ними, казав Прокопович, пролягає не вузька смуга, а велика суцільна стіна.

Історію розглядають як багате джерело прикладів для ілюстрації ораторського мистецтва. В історії, проте, своя певна краса і привабливість, своя структура і форма. Завдання історика - передати пам'яті нащадків завершені події. Він повинен зберігати тільки те, що стосується пізнання справи. Отже, йому досить розповісти, ясно, правдиво і коротко. А ораторові цього замало. Він мусить викладати події не тільки для пізнання їх, а й для того, щоб своєю промовою зворушити слухача.

Від історика вимагалось зображувати це так, як діялося, тобто, щоб "він не смів говорити неправду і щоб мав сміливість говорити правду". Своє міркування про обов'язок історика Прокопович услід за Лукіаном підтверджує такими словами: "Не пиши..., розраховуючи на те, щоб сучасники тебе похвалили... Складай історію краще для прийдешніх поколінь і від них домагайся нагороди за її написання. Дбай, щоб і про тебе колись сказали: це справді була вільна людина і її розповідь цілком заслуговує довір'я. У нього не було нічого лицемірного і рабського, і у всьому він ішов тільки за правдою."

Історія в середні віки не була науковою: реальні події часто перепліталися з неймовірними чудесами, легендами, переказами. Науковою вона стає лише в гуманістів епохи Відродження. З цього часу починається систематичне, критичне вивчення історичних джерел. Подібні вимоги до історії ставлять і ритори Києво-Могилянської академії. Щоб історичні події правдиво відтворювалися, писав Прокопович, "необхідно вивчати час і місце за описами географів, хронологів та інших авторів. А якщо йдеться про недавню подію, корисно відвідати те місце, де вона відбулася."

Для того, щоб оповідь була правдивою, ритори радили історикові уникати трьох небезпек: незнання, захоплення і легковажності. Особливо небезпечним вважалось захоплення, коли хтось, аби здобути прихильність, запалюється любов'ю, спалахує гнівом, дозволяє себе засліпити ненавистю чи заздрістю. "Хай історик не стає ні на чий бік, - писав Прокопович, - якщо йде бій, він мусить стояти посередині; якщо відбувається диспут або точиться суперечка, нехай поводитьсь як слухач, а не як учасник дискусії, хай не пристає на бік друзів, чи власних пристрастей, а стоїть тільки на боці правди." Автори радять критично ставитися до використання джерел, - особливо церковних, які рясніють вигадками; вказують на перекручення і фальшування сучасних їм зарубіжних і вітчизняних істориків, твердження яких не мають під собою міцної джерельної бази. "Наші історики, - писав Прокопович, - також... не заслуговують на довір'я, коли, наслідуючи деяких польських, намагаються вивести московський народ від Мосха". Головна мета історії - приносити людям користь, щоб з чужих прикладів, як з власного досвіду, знати, що слід робити, а чого треба уникати.

Звертання до національної старовини, - характерна риса Відродження і Перевідродження у всій Європі. Таке зацікавлення історичним минулим свого

народу спостерігаємо і в риторичних курсах києво-могилянців. Про це засвідчують як теоретичні курси, так і історичні твори риторів академії, починаючи від Кононовича-Горбацького. Важливим етапом у розвитку національної історіориторики була діяльність Прокоповича. Його міцні методологічні принципи чітко визначені в риторичному курсі, ґрунтовна обізнаність з давньоруською історією та історією петровської епохи, дають підстави вважати його попередником істориків і ораторів наступних століть.

Куриленко Т.В., Пламадяла О.І.,
викладачі Миколаївського сільгоспінституту

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ

З XVII ст. провідним культурним центром не тільки України, а й всього слов'янського світу була Києво-Могилянська Академія. Академія виникла у 1632 р. внаслідок об'єднання шкіл Київського братства і Києво-Печерської Лаври й стала першим вищим навчальним закладом на території України. Києво-Могилянська Академія мала визначну роль у розвитку вітчизняної науки і освіти. Саме в академії розпочався систематичний виклад і опрацювання всього комплексу тогочасного філософського знання.

Філософію викладали професори, які слухали філософські курси у західноєвропейських колегіях чи університетах.

Вперше філософія читалася на професійному рівні, поступово відокремлюючись з курсу теології. Курси філософії поділялись традиційно (ще за Арістотелем) на три частини: логіку, фізику, метафізику. Але переважно читали логіку та фізику.

Під фізикою розумілася натурфілософія, тобто знання з астрономії, медицини, фізики, мінералогії тощо.

Розвинений категоріальний апарат, яким користувалися професори академії, вживання таких категорій, як "матерія", "форма", "акциденція", "модус", "рух", "суб'єкт-об'єкт", "пам'ять", "розум", "воля", та інші - все це свідчить про певну філософську культуру і підготовку, здатність до філософської рефлексії.

Вітчизняна філософія розвивалась від теології до раціонального погляду про самостійну цінність природи. Такий напрямок розвитку не є випадковим. Існування вітчизняної філософії слід розглядати в контексті західноєвропейської культури (в тому числі - філософії), що розвивалась від середньовічного теоцентризму через ідеї гуманізму Відродження до філософії Нового часу.

З XVIII століття філософські курси професорів Києво-Могилянської Академії - переважно натурфілософічні. Особливу роль в цьому відіграли ідеї наукових концепцій нового часу, зокрема, фізико-математичного природознавства.

Так, Г.Кониський написав два філософських курси. Перший мав перипатетичну спрямованість, другий - включав досягнення новітньої науки, зокрема, астрономії та фізики, філософію Декарта, Спінози тощо.